

**Vlaams Verbond van het
Katholiek Secundair Onderwijs
Guimardstraat 1 1040 Brussel**

ARTISTIEKE VORMING

**Eerste graad
Basisoptie: 5 uur/week**

In voege vanaf 1 september 1999

Licap - Brussel D/1999/0279/021 - september 1999

INHOUD

LESSENTABEL 5

ALGEMENE MUZISCHE VORMING 7

BEELDENE VORMING 17

LESSENTABEL

Basisoptie

ARTISTIEKE VORMING

5

KV	<i>Kunstinitiatie</i>		5
	Algemene muzische vorming	2	
	Beeldende vorming	3	

ARTISTIEKE VORMING
ALGEMENE MUZISCHE VORMING
Eerste graad
Basisoptie: 2 uur/week

In voege vanaf september 1999

D/1999/0279/021

INHOUD

1	INLEIDING	9
2	BEGINSITUATIE	9
3	ALGEMENE DOELSTELLINGEN	10
4	LEERPLANDOELSTELLINGEN EN LEERINHOUDEN	10
4.1	Eerste fase	10
4.2	Tweede fase	11
5	PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN EN DIDACTISCHE MIDDELEN	11
5.1	Eerste fase	12
5.2	Tweede fase	12
5.3	Keuze van thema's en technieken	13
6	EVALUATIE	13
7	MINIMALE MATERIELE UITRUSTING	14
8	BIBLIOGRAFIE	15

1 **INLEIDING**

Steeds heeft de mens zich met vorm, klank, kleur en beweging uitgedrukt. Elk van deze expressievormen heeft zijn eigen zeggingskracht en zijn specifieke toepassingsgebieden.

Binnen het algemeen vormend onderwijs zijn de meeste van deze uitdrukkingsvormen verwaarloosd, en soms teruggedrongen tot het privé-domein van de kunst en de kunstenaar. In onze onderwijstypes heeft de woordtaal de andere expressievormen verdrongen. Vooral de grammaticale studie ervan heeft voorrang gekregen op de inhoudelijke aspecten en op de beleving en expressie.

In de muzische vorming worden projecten aangeboden waarbij alle expressievormen geïntegreerd aan bod komen:

- ! muzikale expressie,
- ! beeldende expressie,
- ! bewegingsexpressie,
- ! verbale expressie.

Hier gaan de beleving en de expressie vóór de wetenschappelijke ontleding. De verschillende vormen van taal en communicatie worden op een muzische manier beoefend, dit wil zeggen met alle aandacht voor de persoonlijke belevingswereld en de originele vormgeving ervan.

Deze muzische aanpak kan geen schoolse samenvatting zijn van een aantal techniekjes die niets gemeen hebben met de uiteindelijke doelstelling van opvoeding en onderwijs: de adolescent helpen een persoon te worden, dit is een bewust en vrij wezen, ingeschakeld in de gemeenschap, om actief aan haar geschiedenis deel te nemen. Dit doel wordt niet in de eerste plaats bereikt door het meedelen van kennis. Veeleer gaat het erom de jonge mens het werktuig in handen te geven, dat hem in staat zal stellen zichzelf en de wereld te ontdekken en op te bouwen: de jonge mens moet groeien naar bepaalde grondhoudingen, naar een zinvolle omgang met dingen en waarden, met de evenmensen en met de transcendentie; hij moet zin krijgen voor arbeid en cultuur, voor het sociale en het religieuze.

2 **BEGINSITUATIE**

Leerlingen die kiezen voor de basisoptie Artistieke vorming, zijn bijzondere kinderen. Het zijn leerlingen die erin geslaagd zijn om, doorheen hun kinderjaren, het contact met de muzen te bewaren. Ze zijn op hun eigen authentieke manier blijven zingen en dansen, blijven tekenen, bouwen, toneelspelen, of gewoon blijven fantaseren.

Deze leerlingen hebben hun muzische ingesteldheid als absoluut waardevol leren ervaren. Sommigen zijn wellicht getalenteerd, en hebben een bijzondere interesse ontwikkeld voor één of meerdere kunstzinnige activiteiten, anderen zijn alleen maar aangestoken door de deugdlozende effecten van het muzisch bezigzijn.

Deze leerlingen verdienen onze bijzondere zorg en aandacht. Dit waardevolle aspect van hun persoonlijkheid dient gekoesterd te worden, en verder tot ontplooiing gebracht.

De leerlingen in het tweede leerjaar zijn ongeveer 13 jaar oud, soms 14. Op deze leeftijd kunnen wij spreken van een ontluikende introversie bij een deel van de leerlingen. Deze introversie kan een rem op de expressie betekenen. Meer bepaald in de lichamelijke expressie wordt een deel van de leerlingen geremd door een groeiend en (nog) niet geïntegreerd gevoel van lichamelijkeheid.

3 ALGEMENE DOELSTELLINGEN

De leerlingen

- ! ontdekken en ontplooien hun eigen geaardheid en aanleg;
- ! nemen de omringende omgeving waar, evalueren haar en geven haar zin;
- ! ervaren dat de simultaneïteit van woord, klank, vorm, beweging, een nieuwe beleving meebrengt, anders dan de beleving van deze elementen afzonderlijk;
- ! ontwikkelen vaardigheden en technieken om zich vlot te uiten in de verschillende expressievormen;
- ! ontwikkelen zin voor creativiteit;
- ! nemen actief deel aan de cultuur;
- ! worden zich bewust van de eigen identiteit in relatie tot de omgeving en de maatschappij waarin ze leven.

4 LEERPLANDOELSTELLINGEN EN LEERINHOUDEN

4.1	Eerste fase
------------	--------------------

LEERPLANDOELSTELLINGEN

LEERINHOUDEN

De leerlingen

- ! verkennen de eigen mogelijkheden en het eigen lichaam;
- ! durven zich creatief te uiten;

- ! verkennen de onmiddellijke omgeving;
- ! werken in groep;

- ! verwerven een kritische houding tegenover de eigen inbreng en het groepsgebeuren.

- Individuele opdrachten in verband met
 - ! ritmisch musiceren met eigen middelen, zoals handen, voeten, dijen
 - ! experimentele technieken toepassen, zoals modelleren, scheuren, vingerschilderen, stapelen, schikken, met "uitnodigende" materialen (klei, zand, vingerverf ...)
 - ! bewegen van vingers, handen, voeten, hoofd, heel het lichaam
 - ! verbale expressie;
 - ! non-verbale expressie

- Groepsopdrachten, zoals
 - ! musiceren met de mogelijkheden die een lokaal biedt
 - ! bewust de ruimte en allerlei materialen uit de omgeving aanwenden in beeldend werk
 - ! verhalen maken (sneeuwbalverhaal, fantas-tisch verhaal, verhaal uitgaande van voorwerpen);
 - ! creatief spel

Bespreking

4.2 Tweede fase

LEERPLANDOELSTELLINGEN

LEERINHOUDEN

De leerlingen

! exploreren, observeren en bouwen interesse op voor een thema;	Zich documenteren via bezoeken, eigen nota's, schetsen en tekeningen, plannen en foto's, documenten, geluidsbanden, (interview), afdrukken, voorwerpen, ICT, enz.
! ontwikkelen ideeën voor concrete onderwerpen in verschillende expressievormen;	Brainstorming
! realiseren deze ideeën op authentieke wijze;
! werken in groep;	Verslag (reportage), boek, gekostumeerd spel met decors, bewegingsspelletjes, kijkkasten, groepsschilderij, materiaalcollage, luisterliedjes, muzikale compositie, enz.
! verwerven een kritische houding tegenover de eigen inbreng en het groepsgebeuren.	Bespreking

5 PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN EN DIDACTISCHE MIDDELEN

Het is aangewezen te beginnen met zéér korte opgaven. De leerlingen zijn vooral in het begin zeer "kortademig" waar het expressie betreft. In een eerste fase moet de leerling(e) durf tot expressie leren. Het programma, de didactische en methodische visie mogen zich nooit vastankeren in een onveranderlijk schema, maar moeten steeds ingesteld zijn op een dynamische aanpak, ruimte latend aan elke vernieuwing.

In het algemeen kan aangeraden worden eerst te beginnen met gezamenlijk waarnemen. Dit heeft onder meer het voordeel dat de leerlingen over ongeveer dezelfde ervaringen beschikken. Bijvoorbeeld: bij het project metro: eerst een bezoek aan de metro. Het kan raadzaam zijn dit bezoek voor te bereiden om de waarneming van de leerlingen te richten.

De beleving moet individueel en collectief bewust gemaakt worden. Deze cursus mag geen vrijblijvende vrijetijdsbesteding worden zonder blijvend vormingseffect. Elk product wordt getoond, gepresenteerd aan de groep, eventueel aan de ganse school, aan de ouders, eventueel aan de burgemeester of aan de minister. Hiermee wordt het zinvolle van de activiteit bevestigd en worden de leerlingen tot verdere groei gestimuleerd.

5.1 Eerste fase

Alhoewel in deze eerste fase de opdrachten zeer kort zijn, blijven zij steeds geïntegreerd in situaties, in gehelen, in projecten. Waar voorbeelden meestal verwijzen naar één bepaalde expressievorm, zal in de praktijk steeds naar integratie van verschillende muzische componenten gestreefd worden.

In de beginfase worden eigen mogelijkheden en het eigen lichaam verkend. Deze activiteiten gebeuren steeds in groep, met individuele opdrachten voor iedereen terzelfder tijd. Het individu is veilig in de massa en alleen met zichzelf bezig. Tijd om te vergelijken is beperkt. De vraag naar mooi of lelijk, goed of slecht, komt niet ter sprake.

Doen, onmiddellijk reageren, meedoen, het mee kunnen doen, is het voornaamste. Geen vraagstelling. Uiteraard moet er altijd een "klimaat" geschapen worden om dit te realiseren.

Nadien wordt het verkennen van zichzelf uitgebreid tot personen en zaken uit de onmiddellijke omgeving; bijvoorbeeld in groepswork met beperkte tijd en opdracht in maximum 50 minuten.

5.2 Tweede fase

In deze fase wordt aan projecten gewerkt, waarbij verschillende muzische activiteiten simultaan en geïntegreerd plaatsgrijpen. Bij voorkeur worden projecten genomen waaraan veel aanknopingspunten met andere vakken vastzitten. Bovendien kan het belangrijk zijn andere leraars in het project te betrekken. Aanknopingspunten met Nederlands (lectuur), godsdienst (situaties), geschiedenis, aardrijkskunde en biologie zijn vlot voorhanden.

Het is de bedoeling zich te verdiepen in een thema. Door op muzische wijze bezig te zijn met een thema, krijgt de leerling(e) niet alleen een beter inzicht in de inhoud en betekenis hiervan, maar hij/zij krijgt ook een betere kijk op zichzelf, vooral in relatie tot het behandelde thema en de vragen die in verband ermee een oplossing krijgen. Ieder lid van de groep krijgt niet noodzakelijk dezelfde opdracht. Indien men kan kiezen, kan de groep zich zodanig organiseren, dat iedereen zijn eigen vermogen best kan aanspreken. Dit zowel in het informatief gedeelte (exploratie, observatie, informatie verzamelen) als bij de verwerking. Hierbij past de correctie dat de leraar er zorg moet voor dragen dat uiteindelijk elke leerling(e) verschillende vormen van expressie beoefend heeft.

Opdat het project een doel zou hebben, opdat het zinvol zou zijn, moet men bij de leerlingen tot een vorm van vraagstelling of probleemstelling kunnen komen in verband met het onderwerp. Het "kernprobleem" waar het project om draait, kan ofwel reeds bepaald worden door de keuze van het thema, ofwel pas duidelijk geprofileerd worden tijdens de besprekingsfase.

In elk geval zullen de leerlingen des te meer gemotiveerd zijn, naarmate de activiteiten meer doelgericht zijn. "Doelgericht werken" mag hier zeker niet geassocieerd worden met gedirigeerd of convergerend werken, vermits bij muzisch werken, het resultaat, het product zeker niet op voorhand vastligt.

5.3 Keuze van thema's en technieken

Omdat persoonlijke betrokkenheid de eerste vereiste is om tot vruchtbare muzische activiteiten te komen, dient het thema van een project met zorg gekozen te worden.

In aanmerking komen: alle thema's waarbij de leerling(e) betrokken wordt met zijn/haar ik-beleving en zijn/haar beleving van de maatschappij, met andere woorden thema's die de integratie leerling(e) - onderwerp - medium toelaten. Hiervoor wordt bij voorkeur zeer eenvoudig materiaal gebruikt.

Thema's uit exploratie

Bijvoorbeeld markt, winkelstraat, metro, station, het verkeer, de fabriek, een bouwwerf, het autosalon, de haven, de rivier, water, het bos, de stad, de dierentuin, het Natuurhistorisch Museum enz.

Thema's uit het kunstpatrimonium

Musea, theater, monumenten, bibliotheken, film, concert, enz.

Thema's uit de actualiteit

Mode, boeken, videoclip, toerisme, nieuws, technologie, kermis, de media, reclame, enz.

Thema's uit intermenselijke relaties

Communicatie, sociale rollen, verhouding kind-volwassene, vriendschap en ruzie, angst ...

6 EVALUATIE

Op het einde van het tweede leerjaar van de eerste graad moet de leraar advies kunnen verstrekken in verband met de keuze van de studierichting in de tweede graad. Daartoe kan hij onder meer de hierna volgende aspecten evalueren. De observatie en evaluatie dienen te geschieden aan de hand van het werk van de leerlingen en van hun waarneembaar gedrag, en dit voor elk stadium van het creatief proces van de muzische activiteiten.

6.1 Persoonlijke vermogens

- ! Het waarnemingsvermogen zowel voor visuele als voor auditieve en motorische elementen.
- ! Het visueel of auditief of motorisch geheugen bij oefeningen in de klas, zonder directe waarneming.
- ! Verbeeldingskracht of fantasie (beelden combineren, verbeelden in nieuwe samenhang, harmonie enz.).
- ! Vindingrijkheid (wat middelen en materialen aangaat).
- ! Intellect bij de opdracht (begrijpt de leerling(e) de opdrachten?).
- ! Speciale vaardigheden op muzikaal, plastisch, lichamenlijk, verbaal gebied.
- ! Authenticiteit en originaliteit bij de vormgeving.

6.2 Persoonlijke attitudes

- ! Kritische zin (tegenover eigen werk en werk van anderen).
- ! Esthetische beleving (wat vindt de leerling(e) mooi en hoe?).
- ! Productieve of reproductieve interesse (vindt hij/zij persoonlijke oplossingen of bootst hij/zij oplossingen na?).
- ! Gevoeligheid of interesse voor problemen.
- ! Inzet; de wil tot persoonlijke betrokkenheid.

6.3 Specifieke werkattitudes

- ! Zekerheid of onzekerheid (bij aanpak en uitvoering).
- ! Werktempo.
- ! Nauwkeurigheid, orde, netheid.
- ! Handigheid bij materiaalbehandeling.
- ! Doorzetting.
- ! Concentratie.
- ! Veeleisend of vlug tevreden zijn met resultaat.
- ! Aanwinst door oefening.

6.4 Sociale attitudes (de laatste twee vooral bij groepswork)

- ! Contactbereidheid.
- ! Luisterbereid of egocentrisch.
- ! Meewerkend of tegenwerkend.
- ! Dominerend of volgbaar, bijvoorbeeld: neemt initiatief om de groep op gang te brengen.

7 MINIMALE MATERIELE UITRUSTING

- ! Een ruim lokaal met verplaatsbare tafels
- ! Apparatuur voor weergave van beeldmateriaal

- ! **BERGHUIS, L.**, Beeldende vorming in onderwijskundig perspectief, Stichting voor leerplanontwikkeling, Enschede, 1984, 91 blz.
- ! **BRAEKMANS, J.**, Historische en inhoudelijke studie betreffende de muzische vorming, de muzikale opvoeding en hun wederzijdse beïnvloeding, Laureaatverhandeling, Lemmensinstituut, Leuven, 1971.
- ! **DEPLA, J.**, Muzische vorming, expressie: wat leren ze ervan? Cahiers voor muzische vorming 5, Averbode, Altiora, 1984, 48 blz.
- ! **ENK, F.**, Stel je voor!: expressie door woord en gebaar, Nijgh en Van Ditmar Educatief, 's-Gravenhage, 1981, 112 blz.
- ! **LABAN, R.**, von, The mastery of movement on the stage.
- ! **NEWLOVE, J.**, Laban for Actors and Dancers, Nick Hern, London, 1997.
- ! **OOSTWOUD-WIJDENES, J.**, Drama in het voortgezet onderwijs. SCO-rapport 12, Stichting Centrum voor Onderwijsonderzoek van de Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 1982, 219 blz
- ! **RONDA, A.**, Experimentele expressie: een methode voor artistieke vorming, Lintel, Den Haag, 1962, 107 blz..
- ! **ROOYACKERS, P.**, Dramaprojecten : werkboek voor beroepsopleidingen, Intro, Nijkerk, 144 blz.
- ! **SAVENIJE, J.** (red.), Verscheidenheid van vormen, De Bilt, Cantecler, 1983, 44 blz.
- ! **VERVAEKE, L.**, Dans, een methodologische benadering, Oud-Heverlee, eigen beheer (Meidoornlaan 5, 3050 Oud-Heverlee), 1989.
- ! **VESSEUR, T.**, Improviseren en dramatiseren met kinderen, Cahiers van het Werkcentrum voor leketoneel en creatief spel. deel 1, Purmerend, Muusses, 1963, 131 blz.
- ! **WUYTACK, J.**, Creatief Musiceren, New Sound, Amsterdam, 1969.
- ! Kunst en educatie, Utrecht, LOKV, 1992 - (reeks).
- ! Projectenbank kv, Utrecht, Landelijk Ondersteuningsinstituut Kunstzinnige Vorming, 1983 - (reeks).

ARTISTIEKE VORMING

BEELDENDE VORMING

Eerste graad

Basisoptie: 3 uur/week

In voege vanaf september 1999

D/1999/0279/021

INHOUD

1	INLEIDING	19
2	BEGINSITUATIE	19
3	ALGEMENE DOELSTELLINGEN	19
3.1	Leren waarnemen - kunnen omgaan met beelden	19
3.2	De eigen beeldtaal ontwikkelen	20
3.3	Ervarend leren tijdens het creatief proces	20
3.4	Vorming van de persoonlijkheid	20
4	LEERPLANDOELSTELLINGEN EN LEERINHOUDEN	20
4.1	Waarnemen	20
4.2	Creëren	21
4.3	Attitudes	22
5	PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN EN DIDACTISCHE MIDDELEN	22
6	EVALUATIE	24
7	MINIMALE MATERIELE UITRUSTING	25
8	BIBLIOGRAFIE	25

1 INLEIDING

De beeldende vorming is steeds een eenheid geweest van twee componenten:

- ! In de eerste plaats moet de beeldende vorming met haar specifieke middelen bijdragen tot de ontwikkeling van de totale persoonlijkheid van de jonge mensen.
- ! In de tweede plaats dienen in de beeldende vorming de beeldtaal en het beeldend uitdrukkingsvermogen van de leerlingen ontwikkeld te worden, opdat de zich ontplooiende jonge mens de beelden- de expressie kan blijven ervaren als een bruikbare en waardevolle expressievorm.

Hoe de beeldende vorming als een zinvolle component van de algemene vorming in het opvoedings- project van het secundair onderwijs kan worden ingeschakeld, wordt uitvoerig beschreven in het leer- plan Plastische opvoeding voor de eerste graad.

2 BEGINSITUATIE

Er mag aangenomen worden dat leerlingen die voor deze basisoptie kiezen, een meer dan normale be- langstelling hebben voor de plastische uitdrukkingsvormen. Ze zullen dan ook reeds vroeger dan de doorsnee leerling geconfronteerd worden met beeldende problemen, en zich vragen stellen omtrent de vormaspecten van de beeldtaal. De eigen expressievaardigheid voldoet soms niet meer; het stoort hen wanneer ze moeten vaststellen dat ze er niet in slagen om vorm te geven aan hun belevingswereld.

Er zijn problemen van technische aard met materialen en gereedschappen. Er zijn problemen van vormgevende aard, zoals moeilijkheden met de weergave van ruimte, beweging, kleur, volume ... Er zijn problemen van esthetische aard enz.

De leerlingen bevinden zich voortdurend onder druk van de overweldigende hoeveelheid beeldinfor- matie die op hen afkomt vanuit hun omgeving, en tegelijkertijd zouden ze - in alle sereniteit - een eigen beeldtaal en een eigen stijl moeten kunnen vinden en ontwikkelen waarmee ze sterk staan om vorm te geven aan hun wereld.

3 ALGEMENE DOELSTELLINGEN

3.1 Leren waarnemen - kunnen omgaan met beelden

- ! Door de gerichte waarneming zich bewust worden van het organisch proces, de harmonie en de structuren in de natuur.
- ! Kritisch kunnen omgaan met de beelden uit onze moderne samenleving. Het authentieke van het stereotiepe en het commerciële leren onderscheiden.
- ! Leren kijken naar kunst: zich over het kunstwerk verwonderen, het kunstwerk tot zich laten spre- ken, kennismaken met de verschillende culturen, inzicht krijgen in de beeldende middelen, de problematiek van de kunstenaar met betrekking tot de vorm en de inhoud van zijn werk enz.

3.2 De eigen beeldtaal ontwikkelen

- ! Het beeldend denken voeden en het beeldend vermogen ontwikkelen naar inhoud, vorm en techniek.
- ! Leren vorm geven aan zijn persoonlijke belevingswereld in een authentieke expressieve taal die voortdurend in ontwikkeling is en deel uitmaakt van een universele beeldtaal.

3.3 Ervarend leren tijdens het creatief proces

- ! Door de expressie vat krijgen op zichzelf en de buitenwereld. Zich bewust worden van de essentie der dingen.
- ! Tijdens een dialectisch proces van creatie, waarneming, evaluatie en opnieuw creëren, nieuwe inzichten verwerven en het constructief denken ontwikkelen.

3.4 Vorming van de persoonlijkheid

Tijdens het beeldend vormgeven is de mens voortdurend in ontwikkeling op het vlak van de creativiteit, het zelfstandig denken, de ontwikkeling van het zelfvertrouwen, het nemen van eigen verantwoordelijkheid, de besluitvaardigheid, het esthetische, de relatie met de anderen, het andere en de Andere. Beeldend werken is scheppen, en tevens ook bevrijden.

4 LEERPLANDOELSTELLINGEN EN LEERINHOUDEN

4.1 Waarnemen

LEERPLANDOELSTELLINGEN	LEERINHOUDEN
De leerlingen	
! nemen, via visuele en tactiele waarneming beelden in zich op en onderscheiden ze;	Natuurbeelden Mediabeelden Kunstbeelden
! schatten deze beelden naar waarde en integreren ze in hun beeldend werk;	De boodschap in het werk
! kijken gericht en objectief naar alle elementen van de verschijningsvorm van het object;	Beeldaspecten
! ontdekken structuren en verhoudingen in het aangeboden object;	Beeldende middelen: materialen en technieken, zoals schetsen, schilderen, boetseren, enz.
! geven karakteristieken van het object weer, van globale waarneming naar intensivering in een expressieve taal;	Allerhande soorten onderwerpen, zoals ! fauna en flora ! menselijke figuur ! constructieve onderwerpen

- ! ontwikkelen een persoonlijke techniek door weergave van materiële gegevens;
- ! ervaren dat waarnemen kan leiden tot structureren, synthetiseren, stileren en abstraheren;
- ! ontwikkelen zin voor precisie en detail;
- ! verwerven kennis tijdens de observatie.

Vorm, structuur, textuur
Constructie en verhoudingen
Tint-, toon- en grijswaarden

Afgeleide oefeningen van de waarneming

4.2 Creëren

LEERPLANDOELSTELLINGEN

LEERINHOUDEN

De leerlingen

- ! informeren en documenteren zich over de opdracht;
- ! ontdekken beeldinformatie in de concrete waarneming en in de kunstbeschouwing in verband met de beelddaspecten en met de materiële gegevens
- ! verwerken deze beeldinformatie op originele wijze in het eigen beeldend werk;
- ! gebruiken de verschillende materialen en leren elementaire technieken beheersen;
- ! ontwikkelen doorheen de opdrachten een authentieke beeldtaal;
- ! verwerven de vakterminologie;
- ! bespreken het eigen werk en dat van anderen;

Verzamelen van informatie via bibliotheek, mediatheek, bezoek aan musea en tentoonstellingen, ICT, enz

Allerhande waarnemingsstudies
Twee- en driedimensionale kunst
Punt, lijn, vlak
Kleurtonen en tinten
Vormen van kleurmengingen (substantief, additief, partitief)
Compositorisch evenwicht en harmonie
Contrast (in licht, kleur, vorm, grootte, materie)
Ritme (statisch/dynamisch)
Structuur, oppervlakte, textuur
Dieptewerking, voorgrond, achtergrond
Plasticiteit

Tekentechnieken, zoals potlood, krijt, pen
Schildertechnieken, zoals plakkaatverf, aquarel
Boetseertechnieken, zoals papier-maché, klei
Druktechnieken, zoals lino-snedes, monotype, stempel
Ruimtelijke technieken met vindmateriaal
Textiele werkvormen, zoals applicatie, knopen, weven

Benoemen van beeld- en kleurwaarde, ordeningsprincipes enz.

! ontwikkelen een esthetisch aanvoelen.

Zin voor harmonie, evenwicht, verhoudingen en relaties, herhaling, herkenbaarheid, abstractie, presentatie, voorgrond/achtergrond, contour enz.

4.3 Attitudes

De leerlingen

- ! ontwikkelen zelfvertrouwen en zelfstandig en probleemoplossend denken;
- ! ontwikkelen een open en kritische blik;
- ! durven hun mening uiten en er verantwoordelijkheid voor nemen;
- ! aanvaarden en verwerken kritische bedenkingen over het eigen beeldend werk;
- ! tonen belangstelling en respect voor beeldende creaties;
- ! ervaren dat een creatie zeggingskracht heeft en een boodschap inhoudt;
- ! ontwikkelen zin voor schoonheid en esthetisch aanvoelen;
- ! genieten van het beeldend bezig zijn.

5 PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN EN DIDACTISCHE MIDDELEN

- ! Het gaat hier steeds om beeldende opvoeding, in essentie om een pedagogie van de creativiteit. Bij creatie is er steeds sprake van een beleefde eenheid mens-wereld-medium. Dit houdt in dat men bij de beeldende expressie nimmer zal kunnen volstaan met het aanleren van zekere vaardigheden, maar dat men ook de algemene houding zal moeten beïnvloeden: enerzijds de openheid en spontaneïteit tot ontwikkeling brengen, anderzijds de leerlingen ontwikkelen tot (esthetisch) kritische jonge mensen.

Een goede begeleiding van de leerlingen in de basisoptie Artistieke vorming, zal dan ook ruime kansen moeten scheppen voor een degelijke ontwikkeling van een eigen beeldtaal, zonder daarbij een belemmering te zijn voor de groei van het persoonlijk inzicht, de eigen stellingname, de authentieke aanpak en het esthetisch aanvoelen van de leerlingen.

- ! De leraar zal enerzijds zorgvuldig moeten waken over een evenwichtige en geïntegreerde dosering van de verschillende componenten die de beeldtaal bepalen, zoals thema, waarneming, vormgeving en techniek, en anderzijds toch voldoende rekening houden met de leerlingen zelf, met hun eigen leefwereld, hun eigen aspiraties, hun eigen mogelijkheden, hun (eventuele beperkte) expressievaardigheid en artistieke inzichten. De leraar zal hen telkens weer stimuleren en helpen om, binnen deze verschillende ruimten, hun grenzen te verleggen.
- ! De meeste leerlingen komen met hooggespannen verwachtingen naar deze optie. Zij verwachten in een minimum van tijd te kunnen tekenen (strips) en schilderen. Deze verwachtingen kunnen leiden tot ontgoochelingen. Het zal hier de taak van de leraar zijn het vertrouwen in hun eigen mogelijkheden te ondersteunen of te laten terugvinden. Dezelfde noodzaak zal zich voordoen wanneer leerlingen voelen dat zij gefixeerd blijven in kinderlijke weergave of in stereotiepe beelden en zich bewust worden van deze tekorten.

Daarom is het noodzakelijk dat zij een attitude ontwikkelen van vernieuwde aandacht voor en openheid tegenover de werkelijkheid die hen omringt, dat zij zich bewust worden van de wijze waarop zij deze werkelijkheid ervaren. Tegelijkertijd moet de expressievaardigheid groeien en moeten de leerlingen de middelen krijgen die nodig zijn om vorm te geven aan hun belevingswereld, die een complexe verzameling is van zowel objectieve als subjectieve ervaringen van die werkelijkheid.

- ! De leraar dient na te gaan welke doelstellingen haalbaar zijn, en welke leerervaringen daaraan ten grondslag kunnen liggen. Vervolgens dient hij/zij activiteiten te organiseren waarbij deze ervaringen bij de leerlingen worden gerealiseerd.
- ! Bij het nazicht van de taken heeft de leraar veelvuldig gelegenheid tot het houden van een leergesprek, waarbij hij/zij de leerlingen) kan helpen zich bewust te worden van eigen gedrag, houdingen, verwachtingspatroon, mogelijkheden, tekorten, werkmethodes en het waarom of de gevolgen hiervan.
- ! Groepswork kan soms worden ingelast, als deze werkvorm door de leerlingen werkelijk als zinvol kan worden ervaren. We mogen echter niet uit het oog verliezen dat de beeldende expressie in wezen een typisch solitair gebeuren is, waarbij inmenging door derden dikwijls eerder remmend zal werken dan stimulerend.
- ! Opdat de resultaten authentiek zouden zijn, dient er voldoende ruimte geschapen te worden voor gedifferentieerd, creatief en procesmatig werken.
- ! De keuze van de leerstof dient een zo breed mogelijk spectrum van doelstellingen toe te laten. Daarom worden alleen die thema's gekozen, die geschikt zijn om de integratie mens-wereld-medium te bevorderen, met andere woorden thema's waarbij de leerling betrokken wordt met zijn beleving van het ik en zijn omgeving. Het is ook maar binnen een dergelijk verantwoord gekozen thema dat aan allerlei cursorische leerstof zin en betekenis kan gegeven worden. De beeldtaal vlot en correct kunnen gebruiken is handig, maar zinloos als men niets te zeggen heeft.

De thema's kunnen geput worden uit de belevingswereld van de leerlingen, gevoed vanuit waarneming, documentatie, exploratie, actualiteit, media, video, kunst, design, ambachtelijke en toegepaste kunst, ... Thema's uit de wereld van de kunst bieden kansen om inzicht te verwerven in kunststromingen, verschillende beeldende kunstvormen en stijlen, en confronteren de leerlingen met de manier waarop anderen hun werkelijkheid ervaren en weergeven. Thema's met een uitnodigend probleemkarakter, die de leerlingen uitdagen tot actief onderzoek en tot het vinden van oplossingen, dragen bij tot de ontwikkeling van het divergent denken.

Deze thema's dienen voldoende beeldinformatie te bevatten en ook de ruimte te scheppen om het uitdrukken van gevoelens, menselijke relaties en gedragingen mogelijk te maken.

Daarom wordt aanbevolen om van het gekozen thema zoveel mogelijk aspecten te belichten. Daardoor wordt niet alleen de basis verbreed waarvan de leerlingen kunnen vertrekken, maar het verhoogt ook voor meer leerlingen de herkenbaarheid van het thema. Hierdoor zullen ze meer betrokken zijn bij het onderwerp en krijgen ook persoonsvormende doelstellingen meer kans.

- ! Veel thema's bieden uitstekende kansen tot coördinatie met andere vakken.

- ! Met het oog op procesevaluatie, en ook als steun voor de leerlingen tijdens de beeldende activiteiten, is het ten eerste aan te raden dat de leerlingen een werkschrift bijhouden tijdens het ganse verloop van de activiteit. Dit schrift is een soort "logboek", een "proces-map", die de neerslag bevat van elke activiteit, ook geestelijke activiteit, die er tijdens het werk is geweest.
- ! Het presenteren van de beeldende resultaten is een zinvolle afsluiting van het begeleidingsproces. Op deze wijze kunnen we onze waardering uiten voor het werk en de leerlingen motiveren.

6 EVALUATIE

Op het einde van het tweede leerjaar van de eerste graad moet de leraar met een bepaalde graad van zekerheid uitspraak kunnen doen over de juistheid van de keuze van deze optie en van de motieven die aan de grondslag lagen van deze keuze. Eventueel moet de leraar advies kunnen verstrekken in verband met heroriëntering in de tweede graad. Daartoe kan de leraar onder meer de volgende aspecten evalueren. De observatie en evaluatie van die aspecten dienen te geschieden aan de hand van

- :
- ! het werk van de leerling;
- ! het waarneembaar gedrag tijdens de beeldende activiteiten;
- ! een leergesprek;
- ! eventueel het werkschrift.

6.1 Persoonlijke vermogens

- ! Het waarnemingsvermogen zowel wat de vorm (vormgevoel), de kleur (kleurgevoel) als de ruimte (ruimtelijk inzicht) aangaat.
- ! Het visueel geheugen en/of het oproepingsvermogen van beelden, bij oefeningen in de klas, zonder directe waarneming.
- ! Verbeeldingskracht of fantasie (beelden combineren, verbeelden in nieuwe samenhang, harmonie enz.).
- ! Vindingrijkheid (wat middelen en materialen aangaat).
- ! Intellect bij de opdracht (begrijpt de leerling de opdracht?).

6.2 Persoonlijke attitudes

- ! Kritische zin (tegenover eigen werk en werk van anderen).
- ! Esthetische beleving (wat vindt de leerling mooi en hoe?).
- ! Productieve of reproductieve interesse (vindt hij persoonlijke oplossingen of bootst hij oplossingen na?).
- ! Gevoeligheid of interesse voor problemen.
- ! Inzet; de wil tot persoonlijk engagement.

6.3 Specifieke werkattitudes

- ! Zekerheid of onzekerheid (bij aanpak en uitvoering).
- ! Werktempo.
- ! Nauwkeurigheid, orde, netheid.
- ! Handigheid bij materiaalbehandeling.
- ! Doorzetting.
- ! Concentratie.
- ! Veeleisend of vlug tevreden met resultaat.
- ! Aanwinst door oefening.

6.4 Sociale attitudes (de laatste twee vooral bij groepswerk)

- ! Contactbereid of niet.
- ! Star of verdraagzaam.
- ! Meewerkend of tegenwerkend.
- ! Dominerend of volgzaam.

Bij de evaluatie van al deze aspecten dient zoveel mogelijk rekening gehouden te worden met vroegere prestaties en attitudes, en met de evolutie die daarin vast te stellen is.

7 MINIMALE MATERIELE UITRUSTING

- ! Een ruim en goed verlicht lokaal dat voldoende bewegingsvrijheid biedt.
- ! Mogelijkheid om vlakke werken op te hangen en om beeldmateriaal en ruimtelijke werken te presenteren.
- ! Een plaats om onafgewerkte werstukken op te bergen.
- ! Een ruime spoelbak en stromend water.
- ! Apparatuur voor weergave van beeldmateriaal.

8 BIBLIOGRAFIE

8.1 Vakliteratuur Beeldende vorming

- ! **ASSELBERGHS! NEESSEN, V.**, Kunst, kind en onderwijs, Acco, Leuven, 1990.
- ! **GERRITSE, A.**, Beginselen van de beeldende vorming, De Bilt, Cantecler, 1977, 200 blz.
- ! **KAUPELIS, R.**, Experimenteel tekenen: tekenen als creatief proces, De Bilt, Cantecler, 1982, 173 blz.
- ! **KOPPERS, P., DE WINTER, W.**, Kinderen leren tekenen, De Bilt, Cantecler, 1994, 192 blz.

- ! **READ, H.**, De kunst in haar educatieve functie, Het Spectrum, Antwerpen, 1975.
- ! **SCHASFOORT, B.**, Tekenen en didactiek, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1993, 248 blz.
- ! **SMEETS, R.**, Ornament, symbool en teken, De Bilt, Cantecleer, 1983, 169 blz.

8.2 Bijzondere didactiek en methodiek

- ! **BUDDEMEIJER, M., e.a.**, Tekenen en schilderen, Teleac, Utrecht, 1983, 308 blz.
- ! **DEJONCKHEERE, M.**, Zien, denken, doen, Van In, Lier, 1988, 106 blz.
- ! **GERRITSE, A., ELZINGA, R.**, Het tekenonderwijs in de praktijk, De Bilt, Cantecleer, 1978, 139 blz.
- ! **GERRITSEN, F.**, Het fenomeen kleur, De Bilt, Cantecleer, 1983, 180 blz.
- ! **ITTEN, J.**, Kunst en kleur, De Bilt, Cantecleer, 1992, 157 blz.
- ! **ITTEN, J.**, Beeldende kunst in beeld. Analyses van vorm en inhoud, De Bilt, Cantecleer, 1990, 235 blz.
- ! **RUSSEL, J.**, In the Garden, H.N. Abrams, New York, 1982.

8.3 Kunst- en beeldbeschouwing

- ! **ARTS, T., DE GREEF, P. & R.**, Zienderogen kunst, Malmberg, Den Bosch, 1988! 1991, 6 dl.
- ! Cinemagie, driemaandelijks tijdschrift voor Filmcultuur, Brussel, Katholieke Filmliga.
- ! **DEBERSAQUES, S., e.a.**, Een kijk op kunst, Standaarduitgeverij, Antwerpen, 1997, 151 blz.
- ! **DE BLEECKERE, S.**, Leren leven met beelden, reeks documentatiemappen bij “De dag van de religieuze film”, Brussel, Katholieke Filmliga.
- ! **DE JONG, L., MARECHAL, F., FRATEUR, L.**, Kunst/Werk, Pelckmans, Kapellen, 1993.
- ! **DE VISSER, A.**, Hardop kijken, Sun, Nijmegen, 1996, 156 blz.
- ! **HOLTHOF, M., VERACHTERT, J.**, Esthetica: film, Den Gulden Engel, Antwerpen, 1996, 64 blz.
- ! **HULSTAERT, L., VERBOUWE, J.**, Uit de kunst, Plantyn, Deurne, 1992, 2 dl.
- ! **JACOBS, M., LABRO, H.**: documenten bij de projecten van de Kunstbank, Centrum voor kunst- en beeldeducatie te Leuven.

- ! **KOPPERS, P., DE WINTER, W.**, Goed bekeken, De Bilt, Cantecleer, 1985, 144 blz.
- ! **STEFFENS, H.**, Reclame in vorm, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1988, 234 blz.